

УДК 378.091.12:159.923.2 – 051

В. В. Дерев'янку

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА-КОНСУЛЬТАНТА

У статті проаналізовано теоретичні аспекти проблеми становлення професійної ідентичності майбутнього психолога-консультанта. Розглядаються основні підходи до визначення поняття «ідентичність». Аргументується необхідність формування професійної ідентичності майбутніх психологів – консультантів під час їхнього навчання у вищому навчальному педагогічному закладі.

***Ключові слова:** професійна ідентичність, психолог-консультант, особистісна ідентичність, ідентифікаційна-дифузність.*

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни українського суспільства та європейські стандарти фахової підготовки майбутніх психологів висувають підвищені вимоги до професійних та особистісних якостей сучасних психологів-консультантів. Тому, одним з актуальних питань сьогодення є проблема формування професійної ідентичності майбутнього психолога-консультанта під час його навчання у вищому навчальному педагогічному закладі.

Метою статті є теоретичний аналіз міри розробленості у зарубіжній та вітчизняній психологічній науці проблеми становлення професійної ідентичності майбутніх психологів-консультантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування професійної ідентичності як умова набуття професійної компетентності майбутнім психологом - консультантом є надзвичайно актуальною, оскільки її сформованість забезпечує професійну придатність фахівця, можливість особистісного та професійного зростання, а також, в подальшому виступає основою ефективності професійної діяльності й конкурентоспроможності психолога-консультанта.

У психологічному словнику за редакцією О.П. Сергієнка поняття «ідентичність» розглядається як психосоціальна тотожність і пояснюється через розуміння узгодженості між внутрішніми психічними якостями особистості та її соціальними ролями, діяльністю й поведінкою [4].

На думку М. Марусинець, особистісна ідентичність включає ставлення до свого минулого, теперішнього і майбутнього та виступає інтегративним компонентом між спадковістю, життєдіяльністю, цілями, мотивами, установками, ціннісними орієнтаціями та самосвідомістю особистості [10].

Таким чином ідентичність – це внутрішня система соціальних регуляторів завдяки якій особистість вибудовує власні взаємозв'язки з оточуючою дійсністю, співвідносить себе з певною соціальною і

професійною групою, формує власну систему особистісних цінностей, ідеалів, норм, вимог, ставлень до світу й до самої себе тощо [2].

Питання професійної ідентичності висвітлюється у наукових доробках таких вчених як Г.С. Костюк, Л.С. Рубінштейн, Г.М. Андреева, Т.М. Буякас, Л.В. Долинська, П.В. Лушин, Л.В. Ткачук та інших [4; 5; 11].

Більшість вчених, досліджуючи проблему професійної ідентичності, переконані, що це психологічне почуття є найважливішим у процесі формування майбутнього професіонала. При цьому ряд дослідників вважали, що професійна ідентичність характерна лише для тих особистості, для кого професійна діяльність є головним засобом самоствердження та самореалізації і передбачає розуміння особистістю власної професії, прийняття себе в професії та уміння якісно і з користю для інших виконувати свої професійні функції та обов'язки [1; 9; 11; 12].

Поряд з цим проблема професійної ідентичності розглядалася з позиції функціонального та екзистенційного споріднення людини й професії, свідомого процесу ототожнення суб'єктом самого себе з іншим суб'єктом, або групою, що може передбачати повне злиття власного «Я» з образом іншої особи, або доповнення власної особистості певними якостями, притаманними іншому [8].

Основною функцією професійної ідентичності, з точки зору О.П. Єрмолаєвої є забезпечення «психологічного благополуччя, що дає відчуття стабільності оточуючої дійсності та впевненості у власних силах, а також прийняття індивідом професійних ціннісних позицій, санкціонованих в даному професійному просторі» [1, 51].

Як стійке узгодження індивідуальних ознак особистості з умовами й змістом фахової діяльності професійну ідентичність розглядала О. Кір'янова. На її думку наявність професійної ідентичності у фахівця забезпечує досягнення ним рівня професіоналізму та зумовлює його подальше професійне зростання [9]

У останніх наукових дослідженнях Л.Б. Шнейдер доведена думка про те, що формування професійної ідентичності особистості пов'язане з її професійним самовизначенням, зокрема, самовизначення забезпечує становлення професійної ідентичності. Вчена зазначає, що самовизначення особистості є "пошуком сенсу", який є початком формування професійної ідентичності та усвідомленим управлінням цього розуміння в подальшому.

Таким чином, Л.Б. Шнейдер розглядала професійну ідентичність як психологічну категорію в усвідомленні особистістю власного ставлення до професії та у формуванні й розвитку професійної компетентності [6].

У працях вітчизняних дослідників (Л.В. Долинської, П.В. Лушина, Л.В. Ткачука) професійна ідентичність пояснюється як динамічне й системне явище із ціннісно-професійним значенням. На їх погляд, визначити рівень сформованості професійної ідентичності особистості можливо за

умови врахування професійної самооцінки, самовизначення, рівня домагань і рівня розвитку інтелектуальних здібностей особистості та задоволення власною особистістю в цілому [4; 5].

Разом з цим, спільною думкою для вчених є та, що професіоналізм майбутнього практичного психолога потребує цілеспрямованого формування професійної ідентичності як психологічного феномену, який інтегрує професійні знання, розуміння професійних дій та усвідомлення власної приналежності до певної професійної діяльності та групи фахівців [5; 11].

На переконання Г. Ложкіна професійна ідентичність психолога є провідним критерієм фаховості майбутнього спеціаліста-професіонала, який здатен перетворювати власний психологічний потенціал у ефективність професійної діяльності [11].

Т. Рум'янцева до професійної ідентичності психологів відносить самостійну побудову свого професійного шляху, готовність до поведінкових дій у невизначених професійних ситуаціях, самоорганізацію, професійне самовизначення, адекватний образ «Я», в якому зібрані професійно значущі якості особистості [4].

Г.В. Гарбузова, професійну ідентичність студентів визначає як новоутворення юнацького періоду особистісного розвитку. Вчена запропонувала формулу професійної ідентичності, в яку вміщені наступні компоненти: Образ професії, Я-образ(Я-концепція), професійний образ-Я, професійна ідентичність, впевненість особистості у правильності вибору майбутньої професії [12].

Щодо формування професійної ідентичності особистості, то на думку Г.В. Гарбузової, існують лише зовнішні та внутрішні детермінанти. Так до зовнішніх вчена відносить учбову та позаучбову діяльність майбутнього фахівця, а до внутрішніх - характер, здібності, вік, стать, темперамент, емоції, досвід, пам'ять, вміння, звички, стиль діяльності, світогляд, інтереси та переконання особистості [12].

Таким чином, професійна ідентичність – це складне психологічне утворення, у якому виділяють три компоненти: когнітивний (знання про особливості своєї групи і усвідомлення власної приналежності до неї), ціннісний (оцінка своєї групи і відношення до членства в ній) і емоційний (прийняття або заперечення приналежності до цієї групи) [1].

Оскільки одним з провідних компонентів професійної діяльності майбутнього психолога-консультанта є його креативність, то не варто залишати поза увагою і розвиток його творчих здібностей. Під творчими здібностями психологів-консультантів науковці розуміють схильність до самостійного бачення і формулювання проблеми, здатності її бачити в цілому, вмінні висувати гіпотезу, і знайти спосіб її розв'язання, віднайдення нових шляхів та варіантів вирішення проблем особистості, здатність створити нові, оригінальні та виразні образи і ситуації. Вчені зазначають, що

творчість може проявлятися у готовності до розумного ризику, внутрішній готовності долати перешкоди, а також, у вмінні викликати бажання і спроможність знаходити творчі варіанти виходу із складних особистісних ситуацій, які потребують психологічної корекції [8; 9; 10].

Наступною складовою професійної ідентичності майбутнього психолога - консультанта виступає його готовність до діалогічності в моделюванні системного впливу на особистість клієнта, що має ґрунтуватись на духовно-моральних орієнтирах. Під час навчання, важливим є навчити майбутнього психолога - консультанта «входженню в діалог», що є результатом морального вибору і передбачає нову додаткову «проекцію» образу клієнта [3].

Таким чином, джерелом формування професійної ідентичності особистості майбутнього психолога-консультанта можна назвати професійну освіту, яка створює умови для навчання особистості з орієнтацією на професійну діяльність. А процес формування ідентичності є активною діяльністю пізнавальної системи особистості, яка забезпечує можливість оцінювання себе з точки зору іншого, порівняння інших з собою, оцінювання їх суджень про себе, сприйняття себе у порівнянні з оточуючими тощо. За таких умов відчуття становлення професійної ідентичності перетворюється у факт свідомості особистості майбутнього фахівця, створюючи базис внутрішньої єдності особистості, а саме єдність бажаного і реального професійного «Я- образу» [3; 4; 5;].

Слід відмітити, що формування професійної ідентичності через професійну підготовку має свої особливості, які полягають не лише у засвоєнні теоретичних знань, а й у формуванні професійно важливих якостей майбутнього психолога-консультанта. Тому, на думку вчених, варто приділяти увагу особистісній підготовці майбутніх психологів-консультантів, зокрема формувати вміння бачити в людині, яка потребує психологічної допомоги, рівного собі, а не спосіб прояву власних амбіцій чи суб'єкта для експериментування. Тому, під особистісною готовністю слід розуміти особистісну орієнтованість майбутнього психолога, вміння йти не від себе, а від клієнта та його проблем [12].

Отже, в процесі підготовки майбутнього психолога-консультанта до професійного надання психологічної допомоги людям необхідно, перш за все, розв'язати особистісні проблеми, з метою уникнення упередженої оцінки особистості клієнта та його проблеми. За час оволодіння фаховими знаннями бажано сформувати у студента-психолога нове ставлення до себе та інших, новий тип мислення, нове бачення проблем, нефіксоване на стандартах та соціальних нормах. Тобто такі професійні якості як емпатійність, доброзичливість, конгруентність і, головне, особистісну спрямованість на допомогу тим, хто її потребує [6].

Таким чином, можемо констатувати, що становлення професійної ідентичності майбутнього психолога-консультанта є складним структурним утворенням, яке формується на основі професійного самовизначення особистості.

З метою створення сприятливих умов для розвитку професійної ідентичності майбутнього психолога-консультанта варто розглянути можливість внесення змін у процес фахової підготовки майбутніх психологів.

На нашу думку, такі зміни може забезпечити нова модель професійного навчання з використанням інноваційних технологій. Метою такого навчання має стати підготовка у вищому педагогічному навчальному закладі конкурентоспроможних фахових психологів-консультантів, особистісні та професійні якості яких відповідатимуть сучасним вимогам та європейським стандартам кваліфікованості спеціалістів.

Висновки. Результати теоретичного аналізу проблеми становлення професійної ідентичності особистості дозволяють стверджувати те, що це питання є недостатньо розкритим щодо специфіки становлення професійної ідентичності майбутнього психолога-консультанта, зокрема, визначення чинників її становлення та обґрунтування сприятливих умов професійної підготовки, які б стимулювали формування ідентичності майбутнього психолога у відповідності з особливостями його спеціалізації.

Тому перспективи наших подальших досліджень ми вбачаємо у визначенні та узагальненні психолого-педагогічних умов формування професійної ідентичності майбутніх психологів-консультантів під час їхнього оволодіння фаховими знаннями у вищому навчальному педагогічному закладі. А також у розробці та впровадженні тренінгової програми з розвитку когнітивного, ціннісного та емоційного компонентів професійної ідентичності майбутнього психолога-консультанта, що в подальшому, на нашу думку, забезпечить його професійне зростання.

Література

1. Ермолаева Е.П. Профессиональная идентичность и маргинализм: концепция и реальность // Психологический журнал. – 2001. – № 4.
2. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. – Москва: Мысль, 1996.
3. Тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції “Методологія та технології в системі вищої школи” – Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова МОН України, Поліграф Центр, 2007.
4. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – № 26(50). – Част. II.
5. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – №28(52).

6. Шнейдер Л.Б. Профессиональная идентичность / Учеб.пособ. – Москва – Воронеж: “Модек” 2004.
7. Мей Р. Искусство психологического консультирования. – Москва: Независимая фирма “Класс”, 1994.
8. Иванова Н.Л., Конева Е.В. Профессиональная идентичность и профессиональное пространство // Мир психологии. – 2004. – № 2.
9. Иванова Н.Л. Профессиональная идентичность в социально – психологических исследования // Вопросы психологии. – 2008. – № 1.
10. Прикладні аспекти дослідження професійної ідентичності особистості / М. Марусинець // Соціальна психологія: Український науковий журнал. – 2005. – № 3.
11. Ложкін Г., Волянук Н. Професійна ідентичність в контексті маргінальної поведінки суб'єкта / Г. Ложкін, Н. Волянук // Соціальна психологія. – 2008. – № 3.
12. Гарбузова Г.В. Эмпирические критерии формирования профессиональной идентичности студентов // www.bali.Ostu.ru/umc/arhiv/2007/1/Garbuzova.doc

V. Derevianko. Theoretical aspects of formation of future psychologist – consultant’s professional identity.

The article deals with the theoretical aspects and problems of the professional identity formation of the psychologist-consultant. The basic approaches concerning the definition of the concept «identity» are considered. The necessity of forming of professional identity of future psychologists – consultants during their studies in higher educational pedagogical setting is explained and examined.

Key words: professional identity, psychologist-consultant, personal identity, ID-dyfusnist.

УДК 373.211.24

Я. О. Карпенко

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОЇ ПОЗИЦІЇ ПЕДАГОГІВ**

У статті розглядаються психологічні особливості професійно-особистісної позиції в педагогічній діяльності, проаналізовані основні її професійні компоненти.

Ключові слова: професійно-особистісна позиція, професійна майстерність, професійна компетентність, професійна спрямованість.

Постановка проблеми. Сучасна вітчизняна освіта потребує підготовлених учителів, здатних на високому професійному рівні виконувати своє призначення. Адже вчительська професія пред'являє сьогодні підвищені вимоги до особистісних і професійних якостей своїх працівників. Педагогічна реальність та дослідження науковців свідчать, що в новій гуманістично-орієнтованій освітній парадигмі особливого значення набуває внутрішній зміст особистості педагога, його індивідуальність